

Az unitarizmus az egyén vallása.

Irta: **Lőfi Ödön.**

Bármely szempontból is vizsgáljuk a nagy reformáció eseményeit, azoknak kihatásaiban alig találjuk meg a történelmi kereszténység által megállapított hitnézetek lényegének megváltozását. A pápaság hatásköre szűkebb határok közzé szorítottatott, de megmaradt a szentháromság, a szeplőtelen szűz fogantatása, az eredendő bűn, a testi feltámadás, a kiengesztelés, az írás csalhatatlansága tana, a közbenjáró szükségessége az idvezüléshez, az ünnepeknek az ismert sorrendben való megtartása és sok más egyéb, melyekhez a protestántizmus ma is ragaszkodik, sőt azokat a szentíráson alapuló csalhatatlan dogmáknak tartja. A nagy reformáció munkájának hatását tagadhatatlanul nagy mértékben befolyásolta a rákövetkező visszahatás, különösen a katolikus fejedelmek részéről; de miután maga a reformáció nem is annyira vallási, mint politikai szempontokban leli indító okait, s kivivott diadalai sem tulajdoníthatók annyira a nagy reformátoroknak, mint inkább az egyes uralkodók politikai és diplomáciai beleavatkozásának, nagyon természetesen az eredmény sem nyilatkozhatott meg vallási téren oly nagyon befolyásoló mértékben. Az egyes népekben, a vallásos kérdések felhasználásával, inkább a nemzeti érzést és annak rugóit erősítette, mintsem a tulajdonképpeni vallásos ösztön művelésére szolgáló alapot. Példa erre az angol és a német nemzet, melyeknek uralkodói állami szolgálatba hajtották a hitjavító mozgalmakat.

Ezért van az, hogy míg a protestántizmus a lelkiismeretbeli szabadság hirdetésével megszabadítani akarta magát a katolicizmus lenyűgöző bilincseiből, önmaga is

tömeg-vallássá lett. Dogmáitól megválni nem tudott, nem akart, a történelmi hagyományoktól és az azokban rejlő sok hazugságtól kritikai képzettségben való hiánya meg nem szabadíthatta. A nagy reformátorok mindannyia a katolikus egyházban nevelkedvén a vallás hagyományos lényegét sókkal szentebbnek tartották, mintsem hogy azon gyökeres változtatást eszközöljenek, tehát megelégedtek egyes külsőségek javításával vagy eldobásával. A nép pedig, mely az államhoz és az uralkodókhoz való függő viszonyában a miveltség legalacsonyabb fokán állott, nem igen törődhetett világot megváltó eszmékkel s avult hitét lelkében megtariva, vakon követte földesurát, fejedelmét.

Az ilyen úton haladó protestántizmust semmi sem menthette meg attól, hogy nemcsak ezelőtt három és fél századdal, de még ma is alig legyen több, mint a vallási szükségleteket sóvárgó tömeg-lélekre ható misztikus valami, mely mind e mai napig hirdeti a saját maga által is kárhozottat esalhatatlanságot.

Ennyiben tehát a nagy reformáció által megteremtett protestantizmus vallási téren csakis negatív módon működhetett és működik ma is; ami fölött nem is esodálkozhatunk, mert a pápai hatalom esorbulásával szükség-szerűleg az ellenlábás császári, világi hatalomnak kellett előtérbe jutnia és az ennek szolgálatába hajtott protestantizmus csakis tömeg-vallássá fejlődhetett. A tömeg-vallások tulajdonsága pedig az, hogy a vallásos életet nem mint önmagában való céll fejlesztik, hanem eszköznek tartják olyan érdekek elérésére, melyeknek befolyásoló, irányító hatalma teljesen külső erők behatásától függ. A tömeg-vallásoknak ezért szükségök van olyan elvekre, eseményekre, dogmákra, melyeknek általánosan ható kényszerűsége alól a lélek nem vonhatja ki magát, mert ezáltal az örök kárhozott csapásait kénytelen szenvedni. A nagy reformáció előtt a pápai hatalom korlátlan uralma állott a lelkek fölött; míg a Lutherék által kezdeményezett mozgalom a szentírás esalhatatlanságába vetette minden reményét. Egyikben mint a másokban ugyanaz a megcsontosodott dogmái szellem nyilatkozik meg, mely

majdnem négy évszázadon keresztül a legrémesebb átkokkal sujtotta annak ellenzőit; de hogy ez a szellem még ma is él mindkét részen, elegendő, ha megemlítem hazánkban a Prohászka püspök és a Zoványi Jenő ügyét, külföldi példa pedig száz számra található. A tömeg-vallások célja, egyszóval, a lelkek fölötti korlátlan uralom olyan tekintélyek alapján, melyeknek erejét nem a benső hit és odaadás, hanem csak a kényszerűség adja meg.

Ez állítás igazsága akkor áll előttünk teljes világosságban, ha úgy a katolicizmust, mint a protestántizmust a Jézus eszméi egyenes leszármazottjaiként tekintjük, a milyeneknek magukat vallják. Az írás szavai szerint Jézus azt tanította Istenről, hogy ő Atyánk, kinek tökéletessége, jósága, szeretete, kegyelme irántunk végtelen s az ember egyetlen földi célja csak az lehet, hogy Istent e tulajdonaiban megközelítse. »Boldogok, akiknek szívök tiszta, mert azok Istent meglátják«. »Ti vagytok e földnek sava, ti vagytok e világnak világossága«. »Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes«. »Nincsen más jó, csak egyedül Isten«. Amidőn ezeket a kijelentéseket halljuk, egy olyan világban érezzük magunkat, ahol az ember természetes és józan hitének megnyilvánulásában semmi sem állja útját, sőt lelkének erőit a közvetlen érzés készletű visszhangra e hitének kielégítése iránt. Ami a Jézus személyét oly kiválóan tisztelt jellemmé avatja, az ő vallásos nézeteiben és ami annyira örök érvényű és általánosan ható igazságként szól hozzánk tanításai-ból, nem hagyományokból eltanult szólásmód, nem zsinatok által írásokban letett és emberi törvények szellemében ható misztikus dogma, hanem mind közvetlen *isteni ajándék*, mely a hit útján nyerhető meg. A történelmi kereszténység mindezeket nem tanítja és nem is taníthatja, mert ezáltal nem az ember isteniesülhetését, hanem egy közbenjáró szükségletenségét, az »áldozati bárány« kien-gesztelésének célszerűtlenségét, a szentháromság kimagya-rázhatatlanságát és más egyéb hiábavalóságokat okolna meg. Ennélfogva tehát hiában keressük ama szellemi utód-lás jogát, melyet a hivatalos kereszténység akár a pápa-ságban, akár a protestantizmusban magának vindikál.

A nagy reformáció hullámai által fölvetett eszmék egyetlen pozitív eredménye a valóságos hitjavítás terén, Dávid Ferencnek' ama kijelentése, hogy »a hit Isten ajándéka«. E kijelentéssel a hitéletben a lehetőségeknek oly alapja tárul föl előttünk, melyet egész Jézusig hiában keresünk. Benne foglaltatik az unitárizmus egész lényege s ez az az irányt mutató erő, melynek vezérletében a jövő unitárizmusának haladnia kell. Az unitárizmus ez elvnek elfogadásával megszabadította magát a tömeg-vallás minden kárhozatos befolyásától és az egyén vallásává finomult. El sem is képzelhető, hogy az ember vallásos életet éljen az egyéni hit öntudata nélkül. Mert a mi előttünk Istent nagygyá, bölcsé, igazságossá, szerető Atyává, a tökéletesség örök kútfejévé teszi, melyek által őt mindenek felett egyedüli főhatalomnak valljuk, csak az által az öntudatosság által lesz világossá, melyet bennünk az egyéni hit ereje terem. Istennel való erkölcsi összeköttetésünk elmaradhatatlan föltétele: az ő tulajdonainak saját egyéniségünkben való tudatos visszatükröződése, mely által vallotta Jézus is, hogy »én és az Atya egy vagyunk«. Ennélfogva a lélek a saját benső lényegének szükségletéből kifolyólag keresi a legtermészetesebb útat ahhoz az örök tökéletességhez, melyhez a *velt ajándék útján* természetszerűleg kapcsolva van. Az örök-kévalósággal, a tökéletességgel, a szentséggel, a szeretettel, a jósággal, az igazságossággal való tudatos egységének érzete ad erőt minden törekvésének megnyilvánulásában; és mert tudja, hogy ezekre nézve hiában várja a külső segítséget, eldob magától minden konvencionális formát s mint egyén áll szemben az isteni egyéniséggel.

Az isteni ajándéknak nincs szüksége közvetítésre, mert Isten részéről nem tehetjük föl az érdekeltiséget, ennélfogva az, t. i. az ajándék, sem nem misztikus, sem nem litokozatos. Nem adatik, mint erőszakolt adomány, melynek el nem fogadása kárhozatba sodor, hanem az erkölcsi viszonyból kifolyólag az ember azt önként fogadja. Az isteni ajándék sem kárhozatba, sem predestinált állapotba nem juttathatja a lelket, mert ezzel az önmaga tekintélyét rombolná szét, miután lelkünk az isteni lélektől ered,

a mi tehát azt tételezi föl, hogy lelkünk a gyarlóságok elhagyásával az isteni tulajdonokat közelítse meg, mint a melynek lehetősége saját egyéniségében föltételezve van.

Az isteni ajándék mindeneknek egyenlőképpen adatik, minélfogva a tökéletesedés, az embernek Istenhez emelkedhetése is egyenlőképpen oszlik meg s ezáltal az emberiség testvériesülése munkáltatik. Az isteni ajándék végül az örök tökéletesség felé irányítja a lélek tevékenységét, melynek nem szab határt a gyarlóság és a bűn, a születés és a halál, a múlt és a jövő, hanem ezeken diadalmaskodva, kárpótlásul és vigasztalásul szolgál a földi lét annyi vesztesége és megpróbáltatása között; egyszóval a földi lét változandóságában és küzdelmeiben azokra a lehetőségekre készíti elő a lelket, melyeknek elérésében a saját váltságát találja meg és alkalmazza önmaga idvezülésére.

Amidőn az unitárizmus ezekben az elvekben fogadja el ama tételeket, melyeknek az öntudatosság útján általánosan ható érvényét hirdeti, egy olyan vallásnak teszi le alapját, mely többé már nem a külső kényszerítő körülmények hatásában, vagy a lömeg-szuggeszció befolyásában ébreszti föl a hitet, hanem éppen az egyéni lélekben lakozó hitet, mint isteni adományt teszi az élet minden megnyilvánulásainak sarkpontjává. Mert az élet céljában nem azt keressük, hogy az a végeredményben eszközjön számunkra hitet, hanem a hitet azért vettük Istentől, hogy az saját érdeménél fogva teremtsen célt az ember számára. kinek más példányképe, mint e hit ajándékozója, nem lehet. Istent, csak mint egyéniséget képzelhetjük a világ főtényezőjének, mely annak egységét is biztosítja; minélfogva a nekünk adományozott hit is az egyénben föltámadó érzéseknek Istenhez emelésében érvényesíti az Istent megközelítő tevékenységét.

Az unitárizmus a Jézus vallását is nem azért fogadja el olyan alapnak, melyre építeni kíván, mert az az ő csudálatos születésénél, csudatevő hatalmánál, kiengesztelő halálánál, sőt feltámadásánál és újra testi megjelenésénél fogva, vagy más kényszerhatásnál fogva fogadandó el örök kárhozat büntetése ellenében, hanem azért, mert

az embernek, mint egyénnek nyit örök utat isteni eredetének forrásához, honnan fölebb emelkedhetésének minden erejét meríti. Jézus példaadásában nem a kivételeséget látjuk, melyre mint áldozati érdemre hivatkozunk vallásos hitünk megnyilatkozásában, hanem az ember örök emelkedhetését isteni célpontjához.

Ezer esztendőknék hosszú sorozata teszen bizonysgot arról, hogy bármely vallásnak alapja csak az egyénben letett isteni erőknék a hit által eszközölt megnyilvánulásában vezet célhoz. Mig Mózes a rideg szertartásokban, Confucius az ember-imádásban, Buddha a megsemmisüléssel egyenlő átolvadásban, Mohamed az érzékiségnek a túlvilágra alkalmazásában igyekeztek tömeg-vallást alapítani, mely által az embernek csak mások által való kormányozhatóságát biztosították, addig Jézus az ember lelki, közvetlen világából emelte ki az egyént saját hite segítségével, hogy így egyfelől a legtermészetesebb úton jusson vallásos öntudatára, másfelől pedig, hogy saját erejéből egységes, összhangzatos célba irányítsa sokoldalunak látszó tevékenységét. Mert vallásnak csak azt a lelki összhangzatos erőt tekinthetjük, mely önmagában hordozza minden erényét és erélyét s mely minden szépre, jóra, igazra, tökéletesre igyekező munkájában nem talál maga előtt egy bosszúálló isteni tekintély által emelt elhatároló korlátokat. Az abszolút lelki szabadság tudatában áll előttünk tisztán megvilágítva nagyság és kicsinyesség, erő és gyengeség, erény és bűn s viszont ezeknek választásában lesz a lélek jutalma megdicsőülés vagy kárhozat. Egyik, mint a másik, az egyéni érdem, vagy az egyéni bukás következménye, mert a lélek sem föl nem emelkedhetik, sem nem sülyedhet mindaddig, mig az önmagában levő erővel vagy teljes összhangban, vagy teljes ellentétben nem áll tevékenysége. Lelki életünk minden vallásos megnyilatkozása az isteni példaadás szerint igazodik, s ha e példaadásban azt a célt látjuk, melyet követnünk kell, bizonyára csak egyéniségünk útjain követjük azt, mert más úton követve, reánk nézve semminemű hatása nincs.

Az embernek Istenhez vezető útja egyenes és közvetlen; mert a hit Isten ajándéka lévén, csakis Istenben össz-

pontosulhat a vett ajándék minden munkájának következménye. Hozzá közeledünk legnagyobb és feltétlen bizalmunkkal; tőle várjuk a megszentelő áldást és a kiengeisztelő kegyelmet; benne látjuk az élet kezdetét és végét, a kitől ered és a kihez megtér minden teremtett dolog, mert mindezeknek tudata közvellenül él mibennünk. Az embernek önmaga megismerése által az Isten megismerése munkáltatik; és Isten megismerésében az ember tökéletesedhetésének van alapja. Ezért hirdeti az unitárizmus, hogy ma már nem a lehetetlenségek sorában mivel csudákat az isteni szeszély kivételessége, hanem az isteni lehetőségek megvalósításán fáradozik az emberi hit. Mi szükségünk van tehát bármely dogmára ahhoz, hogy e szép világban megtaláljuk az összhangzó rendet, s annak alkotóját tiszteljük és imádjuk? Micsoda kényszerítő erőre van szükség, hogy előttünk bizonyossá váljon a minden lelkekhez való erkölcsi rokonság érzete, ha megadatott lelkünkbe a hit, szivünkbe a szeretet? Miféle csudáknak és érthetetlen tanoknak kell kijelentetniök, avagy micsoda praedestinált fajokat kell látnunk Ádám utódai között, hogy akár az Isten mindenhatóságáról, akár az ember földi gyarlóságáról meggyőződünk, midőn öntudatos cselekedeteinkben előre láthatjuk azok következményeit? Minket, mint Istennek gyermekeit, fölemel az a tudat, hogy hozzá hasonlóvá tehetjük magunkat, s erre mint saját érdemünkre hivatkozhatunk a lelkiismeret előtt, s ha az az erő, mely erre képesít, az egyéni hitben gyökerezik, úgy hinnünk kell, hogy *ez a hit* az Isten ajándéka.

Ez a hit bizonyára még nem hódította meg a világot, talán még minagunkat sem egészen. Lehet, talán kényelmesebb dolog a dogmák, megállapított hittételek födele alatt várni a bekövetkezhető életfordulatokat; lehet, talán a tömeg-szuggeszció hatalma ma is sokakat elriaszt az igazság önzetlen keresésétől és hirdetésétől. De az általános mivelődés haladásával a tömeg-vallások természetszerüleg elveszítik a hitélet ébrentartásában a vezérszerepet s helyöket csak az egyén vallása pótolhatja. Erre pedig egyedül az unitárizmus képes, mely hitet nem farag, hanem isteni ajándékként veszi s mint olyannal él és halad minden lehető emberi célok felé.

Egy régi imádságom.

*Uram, veled én pörbe szálltam . . .
Egedre köveket dobáltam
S most hullanak rám garmadában.*

*Uram, a kövek zúznak, fájnak,
Lelken ütnek, szíven találják.
Vess véget már pörnek, csapásnak.*

*Tudod, hogy nem magamért kezdtem,
Oltárhoz egy angyalt vezettem
S te ránk se gondoltál egedben.*

*S elhagytál, el, gondban, nyomorban
S mikor már-már porig lerogytam,
Ő jajgatott s én követ fogtam.*

*Nézd, nézd Uram, most már imádunk,
Azt is tudod, hogy kire várunk . . .
Oh áldd meg hát az árvaságunk!*

*S nézd, nézd Atyánk, mi félünk, félünk . . .
Jövel, jövel s maradj itt velünk,
Egy új lélek nevében kérünk.*